

Філософія

УДК : 111.65:001.89

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15375493>

**Концептуальні основи філософії часу у світлі сучасних наукових
відкриттів**

Ян Ці,

доктор релігієзнавства, викладач у школі ліберальної освіти,
Гуанчжоуський коледж технології та бізнесу, Гуанчжоу, Китай,
<https://orcid.org/0000-0002-4435-0825>

Коротков Дмитро Сергійович,

кандидат політичних наук, доцент кафедри краєзнавчо-туристичної роботи,
соціальних і гуманітарних наук, ННІ «Українська інженерно-педагогічна
академія», Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна,
м. Харків, Україна, <https://orcid.org/0000-0003-2732-0824>

Литовченко Віктор Петрович,

кандидат філософських наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін, Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів
і природокористування України «Ніжинський агротехнічний інститут»,
м. Ніжин, Україна, <https://orcid.org/0000-0003-0532-0188>

Прийнято: 26.04.2025 | Опубліковано: 09.05.2025

*Анотація: Метою дослідження є аналіз еволюції концепції часу у
філософії та науці, а також визначення основних підходів до його розуміння в*

різні історичні періоди. Час є однією з найбільш фундаментальних категорій філософського та наукового дискурсу, що впродовж століть зазнавала значних трансформацій під впливом змін світоглядних парадигм і наукових відкриттів. Вивчення цього поняття дає змогу зрозуміти, як змінювалися уявлення про Всесвіт, природу та місце людини в ньому. **Методи** дослідження охоплюють порівняльний аналіз філософських концепцій, історико-генетичний підхід для відстеження еволюції уявлень про час, а також міждисциплінарний синтез, що об'єднує філософські, фізичні та когнітивні аспекти досліджуваного явища. Застосування таких методів дає змогу не лише розглядати час як абстрактну категорію, але й оцінювати його в контексті конкретних наукових і філософських теорій. **Результати** дослідження показують, що уявлення про час еволюціонували від міфологічних і релігійних концепцій циклічності до механістичних моделей Ньютона, реляційного підходу Лейбніца та трансцендентальної теорії Канта. На етапі становлення класичної фізики Нового часу час почали розглядати як незалежний, абсолютний феномен, що рухається однаково для всіх спостерігачів. Однак подальший розвиток наукових теорій, зокрема теорії відносності Ейнштейна та квантової механіки, поставив під сумнів абсолютність часу та вказав на його відносну природу. Ці відкриття кардинально змінили наші уявлення про час і його зв'язок із простором, а також поставили перед філософією нові виклики. У когнітивних науках і нейробіології час розглядається як суб'єктивне явище, що залежить від свідомості, емоційного стану та когнітивного навантаження. Це відкриття розширює можливості для дослідження сприйняття часу в різних умовах та залежності цього процесу від психічних чинників. У висновках підкреслено, що концепція часу є динамічною й трансформується відповідно до наукового прогресу та змін у світогляді. Час залишається однією з найважливіших проблем філософії, фізики та когнітивних наук, що свідчить про його

міждисциплінарне значення. Подальші дослідження можуть зосереджуватися на інтеграції класичних і сучасних підходів до темпоральності, а також виявленні її зв'язку з технологічним прогресом і соціальною динамікою.

Ключові слова: час, філософія часу, теорія відносності, квантова механіка, нейронауки, темпоральність.

Conceptual Foundations of the Philosophy of Time in the Light of Modern Scientific Discoveries

Yang Qi,

PhD of Religious Studies, Lecturer at the School of Liberal Education,
Guangzhou College of Technology and Business, Guangzhou, China,
<https://orcid.org/0000-0002-4435-0825>

Dmytro Korotkov,

PhD in Political Science, Associate Professor of the Department of International Relations, Political Science and Practical Philosophy, National University “Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy” of V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0003-2732-0824>

Viktor Lytovchenko,

Candidate of Philosophy, Associate Professor of the Social and Humanities Sciences Department, Structure Subdivision of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine “Nizhyn Agrotechnical Institute”, Nizhyn, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0003-0532-0188>

Abstract: *The aim of the research is to analyze the evolution of the concept of time in philosophy and science, as well as to identify the main approaches to its understanding in different historical periods. Time is one of the most fundamental categories in philosophical and scientific discourse, which has undergone significant transformations over the centuries depending on changes in worldview paradigms and scientific discoveries. The study of this concept helps to understand how perceptions of the universe, nature, and the place of humanity within it have changed. Research methods include comparative analysis of philosophical concepts, a historical-genetic approach that traces the evolution of ideas about time, as well as interdisciplinary synthesis that integrates philosophical, physical, and cognitive aspects of the phenomenon under investigation. The application of these methods enables not only considering time as an abstract category but also evaluating it within the context of specific scientific and philosophical theories. The results of the research show that conceptions of time evolved from mythological and religious concepts of cyclicity to Newton's mechanistic models, Leibniz's relational approach, and Kant's transcendental theory. In the early modern period, with the development of classical physics, time began to be considered an independent, absolute phenomenon that moves uniformly for all observers. However, further development of scientific theories, particularly Einstein's theory of relativity and quantum mechanics, cast doubt on the absoluteness of time and pointed to its relative nature. These discoveries radically changed our understanding of time and its connection to space, while also presenting new challenges for philosophy.*

In cognitive sciences and neurobiology, time is regarded as a subjective phenomenon, depending on consciousness, emotional state, and cognitive load. This discovery expands the possibilities for studying how people perceive time in different conditions and how this process depends on psychological factors. The conclusions of the research highlight that the concept of time is dynamic and changes in accordance with scientific progress and shifts in worldview. Time remains one of the

most important issues in philosophy, physics, and cognitive sciences, indicating its interdisciplinary significance. Further research may focus on the integration of classical and modern approaches to temporality, as well as the exploration of its connection to technological progress and social dynamics.

Keywords: *time, philosophy of time, relativity, quantum mechanics, neuroscience, temporality.*

Постановка проблеми. Філософія темпоральності залишається однією з найбільш складних і дискусійних тем сучасного наукового дискурсу. Її концептуальні основи тісно пов'язані з фізикою, космологією, когнітивними науками та метафізикою, що зумовлює необхідність міждисциплінарного підходу до вивчення цього феномена. Останні наукові відкриття, зокрема в галузі квантової механіки, теорії відносності та нейронаук, пропонують нові підходи до розуміння природи часу, його напрямку, можливості існування альтернативних часових реальностей та сприйняття часу людською свідомістю.

Попри значний поступ у науковому розумінні часу, залишається низка нерозв'язаних питань, які потребують ґрунтовного філософського осмислення. Зокрема, це проблема об'єктивного та суб'єктивного часу, його онтологічний статус, зв'язок із причинністю та можливість існування позачасових структур. Наукові досягнення часто ставлять під сумнів усталені філософські уявлення про час, що зумовлює необхідність перегляду концептуальних засад філософії часу та їхнього узгодження з сучасними теоретичними й емпіричними напрацюваннями.

Актуальність дослідження зумовлена не лише необхідністю теоретичного осмислення часу в контексті сучасних наукових відкриттів, але і його важливістю для широкого кола дисциплін, зокрема епістемології, етики, інформаційних технологій тощо. Питання часу мають практичний вимір у фізичних та нейронауках, біології, що робить його міждисциплінарним

феноменом, розгляд якого сприяє інтеграції знань та розширенню уявлень про реальність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обрана проблематика дослідження неодноразово була предметом наукової уваги сучасних учених. Зокрема, В. Піщанська [1] досліджує феномен естетичного як структуроутворювальний елемент у формуванні сучасної української культури, осмислюючи його крізь призму філософської концепції часу, в якій естетичне постає не лише як відображення культурної динаміки, а й як вияв часової континуальності в символічному та ціннісному вимірах культурного досвіду. Концепцію часу в американській літературі аналізує М. Ілюченко (M. Ilyuchenko) [2], інтерпретуючи її крізь призму метамодернізму, що вказує на зміну парадигм у сприйнятті часу в посткласичній епосі. Філософію часу на перетині філософських, фізичних і психологічних аспектів розглядають автори колективної монографії «Практичні аспекти філософії часу» [3], наголошуючи на складності сприйняття часових структур. Учений Л. Смолін (L. Smolin) доводить, що час треба розглядати як базову характеристику реальності, а не як вторинну ілюзорну конструкцію, як це припускають деякі фізичні моделі, та висуває ідею про можливість еволюції фізичних законів разом із самим часом [4]. Майбутнє як філософську категорію, що відображає проєкцію цінностей і уявлень сучасності трактує В. Даценко [5], підкреслюючи динамічність часу у філософському осмисленні. Науковець П. Гуйван [6] визначає концепцію часу як послідовність змін станів об'єкта, розвиваючи структурований підхід до його філософської інтерпретації. Дослідниця О. Свиріпа [7], спираючись на класичні уявлення про час, актуалізує дискусію щодо його онтологічного статусу у філософії сучасності.

Серед зарубіжних дослідників Дж. А. Ваккаро (J. A. Vaccaro) [8] аналізує квантову теорію часу, зосереджуючись на взаємозв'язку між концепцією блокового всесвіту та людським досвідом, що сприяє

переосмисленню темпоральних парадигм. Учені Ф. Хадад Фарші (F. Nadad Farshi) та С. ДеБіанкі (S. DeBianchi) [9] підходять до феномену часу з епістемологічних позицій, пропонуючи аналітичну модель, яка об'єднує фізичні й філософські підходи. Час як результат взаємодії свідомості з фізичною реальністю інтерпретує М. Радован (M. Radovan) [10]. Науковці Ф. Дель Санто (F. Del Santo) та Н. Жізен (N. Gisin) [11] розрізняють «креативний» і «геометричний» час у науці та філософії, демонструючи альтернативні способи пізнання темпоральності. Давні та сучасні ідеї з філософії та природничих наук аналізує Ф. Вайнерт (F. Weinert) [12], пропонуючи альтернативний підхід до розуміння часу. Унікальність часу як філософської категорії обґрунтовує К. Календер (C. Callender) [13]. Науковець Б. Робертс [14] розглядає концепт «стріли часу» через призму її оберненості в межах фізичних моделей, що ставить під сумнів класичну ідею незворотності. Нарешті, Н. Жізен (N. Gisin) [15] наполягає на реальності плину часу, протиставляючи цю позицію блоковим теоріям, і стверджує, що наука не здатна повністю заперечити цю даність людського досвіду, акцентуючи на філософсько-науковій напрузі в осмисленні темпоральності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значний прогрес у дослідженні філософії часу, залишаються відкритими питання його природи – об'єктивної чи суб'єктивної. Фізичні теорії, як-от квантова механіка та загальна теорія відносності, пропонують різні концепції часу, що суперечать традиційним уявленням, але їхня інтеграція в єдину концепцію досі є викликом. Крім того, відсутнє єдине пояснення спрямованості часу: термодинамічна стріла описується другим законом термодинаміки, однак її зв'язок із нашим сприйняттям плину часу залишається нез'ясованим. Проблема часу у квантовій механіці та різні інтерпретації хвильової функції Всесвіту ставлять під сумнів традиційне уявлення про часовий плин. Відсутність міждисциплінарного підходу між фізикою,

когнітивними науками та філософією уповільнює формування єдиної концепції часу. Дослідження нейронаук вказують на пластичність сприйняття часу, але його зв'язок із фізичними моделями потребує додаткової уваги. Внесок цієї статті у розв'язання порушених питань полягає в систематизації основних філософських і наукових уявлень про природу часу, виявленні точок їхнього перетину та розбіжностей, а також у спробі окреслити концептуальні основи для майбутньої міждисциплінарної теорії часу, здатної об'єднати досягнення філософії, фізики та когнітивних наук.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є аналіз концептуальних основ філософії часу у світлі сучасних наукових відкриттів та виявлення нових підходів до розуміння часу в міждисциплінарному контексті.

Основними завданнями дослідження є:

- 1) дослідити основні філософські концепції часу та простежити їхній історичний розвиток у контексті формування сучасних уявлень про темпоральність;
- 2) проаналізувати вплив новітніх відкриттів у фізиці, когнітивних і нейронауках на філософське розуміння природи часу та його сприйняття;
- 3) визначити основні суперечності між класичними філософськими та сучасними науковими підходами, з акцентом на можливості їхньої міждисциплінарної інтеграції.

Досягнення поставлених цілей сприятиме не лише систематизації сучасних уявлень про час у світлі наукових відкриттів, а й подальшому розвитку міждисциплінарних досліджень, що розширять наше розуміння природи часу та його впливу на людину, науку та технології.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування уявлень про час у філософії відображає складний процес осмислення людського буття, природи реальності та закономірностей світобудови. Концепція часу є однією

з центральних категорій філософії, оскільки вона впливає на розуміння існування, змінності та послідовності подій. Початкові уявлення про час були тісно пов'язані з релігійними та міфологічними світоглядними системами, у яких час розглядався як циклічний процес, що визначає повторюваність природних явищ та подій. Давньогрецька філософія започаткувала раціональне осмислення природи часу, окресливши два основні підходи: парменідівський, який розглядав реальність як статичну й незмінну, та гераклітівський, що трактував буття як динамічний процес постійних змін.

Платон у своїх працях визначав час як рухомий образ вічності, підкреслюючи його зв'язок із небесними циклами та впорядкованістю Всесвіту. Його учень Арістотель розглядав його як міру руху, що існує лише у зв'язку з фізичними процесами. Він запровадив концепцію часу як лінійного феномена, який має початок, спрямованість і триває в певному порядку. Арістотелівське розуміння часу стало основою для подальших середньовічних дискусій, у яких він розглядався через призму християнської теології. Августин Аврелій пропонував суб'єктивістський підхід, наголошуючи на залежності часу від людської свідомості. Він зазначав, що минуле існує лише як спогади, майбутнє – як очікування, а теперішнє є точкою перетину цих двох форм досвіду.

У Новий час філософія часу отримала нові вектори розвитку завдяки появі механістичної картини світу. Ньютонівська концепція абсолютного часу стала панівною у фізичних та філософських дослідженнях. Ньютон стверджував, що час є універсальним і незалежним від фізичних процесів, існує сам по собі та плине рівномірно. Лейбніц критикував ньютонівський підхід, наполягаючи на тому, що час є відношенням між подіями, а не самостійною субстанцією. Його реляційна концепція заклала основи для подальших досліджень у фізиці та філософії. Основні концепції часу у філософії та науці представлено в табл. 1.

Основні концепції часу у філософії та науці

Підхід	Представники	Основні положення
Античний	Платон, Арістотель	Час як порядок руху, лінійність, зв'язок із фізичними процесами.
Середньовічний	Августин Аврелій	Час як суб'єктивне сприйняття, пов'язане зі свідомістю.
Класичний механістичний	Ньютон, Лейбніц	Абсолютний час (Ньютон) vs реляційний час (Лейбніц).
Трансцендентальний	Кант	Час як апіорна форма чуттєвого споглядання.
Феноменологічний	Гуссерль, Гайдеггер	Час як структура свідомості, екзистенційний вимір.
Релятивістський	Ейнштейн	Відносність часу, залежність від спостерігача та системи відліку.
Квантово-механічний	Гайзенберг, Еверетт	Невизначеність часу, квантові суперпозиції, багатосвітова інтерпретація.
Нейронауковий	Дамазіо, Іглман	Пластичність сприйняття часу, когнітивні аспекти темпоральності.

Джерело: власна розробка авторів

Дослідження концепцій часу у філософії та науці демонструє взаємозв'язок між змінами у світоглядних установах і розвитком наукових теорій. Від механістичних моделей до сучасних когнітивних і квантових підходів розуміння часу продовжує розвиватися, інтегруючи міждисциплінарні перспективи. Це підкреслює актуальність подальшого дослідження феномену часу, що сприятиме формуванню комплексного уявлення про його природу.

З розвитком квантової фізики поняття часу стало складнішим і абстрактнішим. У квантовій механіці час відображає зміну станів у системах, проте не є частиною самої квантової суперпозиції. Окрім цього, так званий «час у квантовій теорії поля» передбачає, що на найменших часових масштабах можуть існувати нестационарні ситуації, де лінійність часу може

бути порушена. Це відкриття ставить під сумнів одне з основних припущень класичної фізики, а саме непорушність часового виміру. Взаємозв'язок різних аспектів часу в контексті наукових дисциплін подано в табл. 2.

Таблиця 2

Взаємозв'язок різних аспектів часу в контексті наукових дисциплін

Аспект часу	Фізика	Філософія	Когнітивні науки	Соціальні науки
Природа часу	Лінійний або нелінійний (квантова механіка)	Лінійний, циклічний, або нескінченний	Суб'єктивне сприйняття часу	Час як соціальний та економічний ресурс
Сприйняття часу	Об'єктивне вимірювання	Оцінка через свідомість	Вплив емоцій та уваги	Управління часом для оптимізації діяльності
Вимірювання часу	Час у контексті простору	Абстракція часу в контексті буття	Психологічні експерименти	Час у контексті соціальних норм та продуктивності
Вплив на життя	Час як параметр для фізичних процесів	Час як частина філософії буття	Психологічний вплив часу на людину	Час як ресурс у суспільстві та бізнесі
Напрямок досліджень	Час у відносності, квантова теорія часу	Темпоральність у філософії існування	Спостереження за сприйняттям часу	Ефективне використання часу в соціумі

Джерело: власна розробка авторів

Враховуючи значущість питання часу, що пронизує різні сфери людської діяльності та наукові дослідження, вивчення його концептуальних основ є надзвичайно важливим для розуміння сучасних наукових відкриттів. Зокрема, філософія часу в контексті новітніх досягнень фізики та когнітивних наук відкриває нові перспективи для оцінки окремих аспектів цього складного явища. Усі наукові дослідження, присвячені часу, сприяють поглибленому аналізу не тільки концептуальних основ, але й практичного застосування, що

безпосередньо впливають на наше повсякдення. У зв'язку з цим важливо звернути увагу на те, як розуміння часу еволюціонувало в контексті новітніх наукових досягнень. Проблематика часу є органічною частиною філософської культури, де вона не лише віддзеркалює історичні уявлення про буття, але й активно формує сучасне розуміння природи реальності у світлі наукових відкриттів [1, с. 374]. Професійна діяльність дослідників філософії часу потребує високого рівня концептуальної свідомості, що є основою ефективного осмислення й викладання складних ідей про темпоральність у різних галузях науки [2, с. 3]. Сучасні уявлення про час як багатовимірне, нелінійне явище, особливо в контексті квантової фізики та космології, стають важливим чинником розвитку філософської культури й творчого мислення фахівців [3, с. 2].

Зі зростанням інтересу до теми часу в науковому й економічному контекстах виникають нові підходи до організації суспільного часу, розвитку таких дисциплін як управління часом і оптимізація виробничих процесів. Стратегічне планування часу набуває важливого значення в діяльності будь-якої організації, а техніки тайм-менеджменту стають незамінними інструментами для тих, хто прагне досягти балансу між професійним та особистим життям.

Сучасне суспільство дедалі більше уваги приділяє ефективному використанню часу, що також є важливим чинником для соціального розвитку [5, с. 5]. Пошук шляхів оптимізації часу впливає на ринок праці, освіту, економіку та інші сфери діяльності. У соціальному контексті час стає об'єктом не лише індивідуальної, а й колективної уваги, оскільки успішна організація суспільного часу сприяє економічному зростанню й підвищенню якості життя [6, с. 10].

Таким чином, наукові відкриття в різних галузях дають можливість для нових підходів до розуміння часу. Від класичних теорій до сучасних наукових

концепцій, від фізики до психології та соціальних наук дослідження часу відкриває нові горизонти для наукового пізнання [7, с. 2]. Це дає змогу не лише поглибити теоретичні аспекти часу, а й застосовувати їх у практичних сферах, що можуть покращити не лише наукову діяльність, а й життя суспільства загалом. Основні підходи до вивчення часу в розрізі наукових дисциплін та їхнє значення наведено в табл. 3.

Таблиця 3

Основні підходи до вивчення часу в розрізі наукових дисциплін та їхнє значення

Дисципліна	Основний підхід	Основні аспекти часу	Вплив на практику
Фізика	Теорія відносності, квантова механіка	Час як частина просторово-часового континууму	Застосування в астрономії, розрахунках швидкості, дослідження часу на мікроскопічному рівні
Психологія	Суб'єктивне сприйняття часу	Вплив емоцій на сприйняття часу	Розробка методів управління стресом, покращення продуктивності
Когнітивні науки	Операції мозку, сприйняття часу	Механізми внутрішнього годинника, реагування на час	Покращення ефективності навчання, лікування порушень сприйняття часу
Соціальні науки	Час як соціальний ресурс	Вартість часу, організація часу в суспільстві	Оптимізація праці, управління часом в організаціях та на ринку праці

Джерело: власна розробка авторів

Науковці, які досліджують феномен часу та його вплив на суспільство, не можуть оминати увагою важливе питання еволюції розуміння часу в контексті сучасного розвитку інформаційних технологій. З інтенсивним розвитком останніх, зокрема інтернету та мобільних пристроїв, стало очевидним, що час як категорія більше не є чимось абстрактним чи

фіксованим [8, с. 3]. Оскільки все більше людей отримують доступ до інформації без обмежень, час набуває нових значень і стає доступним для маніпуляцій. Цифровізація світу, інтернет, мобільні технології та штучний інтелект впливають на спосіб сприйняття часу, його вимір, організацію й використання в повсякденному житті [9, с. 3].

Одним з основних аспектів цієї проблеми є концепція «часу реального часу», яка змінилася завдяки технологічним інноваціям. У зв'язку з розвитком соціальних мереж, відео- та аудіоконференцій, а також технологій миттєвого обміну повідомленнями, люди можуть бути в постійному контакті, попри різницю в часі та географічному розташуванні [10]. Це дає можливість не тільки прискорити процеси обміну інформацією, а й змінює саму природу сприйняття часу. Замість того, щоб усе відбувалося поетапно та в певній послідовності, сучасні технології сприяють практично одночасному здійсненню кількох операцій або процесів [11].

Вплив цифрових технологій на структуру часу не обмежується лише особистим застосуванням технологій, але й поширюється на організації та суспільство загалом [12, с. 3]. У сучасному бізнесі та економіці «час» стає все важливішим чинником, і саме він починає визначати конкурентоспроможність підприємств. Для досягнення успіху на ринку бізнесу повинні бути максимально адаптовані до змін, що відбуваються. В умовах змінного технологічного середовища, де конкуренція стає глобальною, організації повинні враховувати часовий чинник як основний елемент стратегії розвитку [13]. Це потребує від менеджерів уміння ефективно організовувати час, що значною мірою зумовлює ефективність роботи підприємства.

У межах сучасних технологій також виникає концепція «часу як ресурсу», який можна оптимізувати або «керувати» ним для досягнення максимальних результатів [14]. Інтернет-технології та новітні моделі організації робочого процесу дають змогу значно скоротити часові витрати,

підвищити ефективність праці та зменшити витрати на логістичні та виробничі процеси. Стратегічне управління часом стало одним з основних інструментів для досягнення конкурентних переваг на ринку [15].

Зважаючи на вищезазначене, актуальним є дослідження впливу цифрових технологій на оптимізацію та потенційні ускладнення використання часу на різних рівнях діяльності. Отже, для ефективного управління часом важливо приділяти увагу вивченню не лише технологічних аспектів, але і їхніх психологічних та соціальних наслідків. Основні чинники впливу на час у сучасному світі подано в табл. 4.

Таблиця 4

Основні чинники впливу на час у сучасному світі

Чинник впливу	Опис впливу	Наслідки для використання часу
Інтернет-технології	Швидкий доступ до інформації, миттєве спілкування	Підвищення темпу роботи, потреба в постійному моніторингу
Мобільні пристрої	Постійний доступ до мобільних застосунків та соціальних мереж	Розмитість між роботою та особистим життям
ІТ-інфраструктура	Високошвидкісні мережі, використання великих даних	Оптимізація бізнес-процесів, скорочення часу на прийняття рішень
Інтернет речей (IoT)	Доступ пристроїв до інтернету	Автоматизація процесів, скорочення часу на виконання задач
Психологічний вплив	Вплив на концентрацію уваги, відчуття постійної доступності	Зниження здатності до довгострокового планування

Джерело: власна розробка авторів

Таким чином, значення часу в контексті цифрових технологій зумовлює необхідність комплексного підходу, що охоплює аналіз технічних, соціальних і психологічних аспектів. Час як ресурс, що постійно змінюється під впливом новітніх технологій, потребує безперервного вдосконалення методів його управління та використання в різних сферах життя.

Висновки. У результаті дослідження філософських концепцій часу та їхнього історичного розвитку можна дійти висновку, що уявлення про час еволюціонували від циклічних і міфологічних поглядів до раціональних і математичних моделей, які ми спостерігаємо в сучасних науках. Філософи (Платон, Арістотель та Августин) намагалися розглядати час як форму руху або як суб'єктивне переживання, що активно відображає уявлення людини про зміну та стабільність. Вплив теології та метафізики в Середньовіччі залишався значним, але вже в епоху Нового часу з'явилися наукові концепції, зокрема концепція абсолютного часу Ньютона, що стверджувала його незалежність від спостерігача. Це стало основою для формування класичних уявлень про час у фізиці.

Паралельно з розвитком класичних поглядів новітні відкриття, зокрема теорія відносності Альберта Ейнштейна, піддали сумніву традиційне розуміння часу як абсолютної величини. Згодом у когнітивних і нейронауках виникли нові підходи до розуміння сприйняття часу, що дають змогу говорити про нього як про суб'єктивну категорію, що залежить від особливостей людської психіки та нейрофізіології. Це відкриття, зокрема вивчення нейропластичності та того, як мозок формує часові переживання, продовжує поглиблювати розуміння темпоральності. Такі інтеграції фізики, когнітивних і нейронаук мають потенціал для синтезу різних дисциплін, що сприяє створенню комплексних моделей часу.

Виокремлення основних суперечностей між класичними філософськими підходами та сучасними науковими теоріями часу демонструє, що традиційне розуміння часу як об'єктивного й непорушного параметра поступово замінюється гнучкими концепціями, що враховують відносність і сприйняття часу залежно від контексту. Це відкриває перспективи для міждисциплінарної інтеграції, зокрема для розробки нових моделей часу, що поєднують фізичні теорії з нейробіологічними та когнітивними підходами.

Перспективним напрямом подальших досліджень є інтеграція знань із різних галузей – філософії, нейронаук, фізики та інформаційних технологій – з метою глибшого розуміння механізмів сприйняття часу людською свідомістю та його взаємозв'язку з фундаментальними законами, що визначають структуру Всесвіту.

Список використаних джерел

1. Піщанська В. М. Специфіка естетичного у формуванні сучасної української культури. *Культурологічний альманах*. 2024 № 2. С. 373–379. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.2.46​>
2. Плиученко М. The concept of time in American literature through the lens of metamodern perception. *Сучасні літературознавчі студії*. 2023. № 20. DOI: <https://doi.org/10.32589/2411-3883.20.2023.293580>
3. Практичні аспекти філософії часу: монографія / За ред. Є. О. Лебедя. Суми, 2017. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/60223> (дата звернення: 20.03.2025).
4. Smolin L. Time, laws, and the future of cosmology. *Physics Today*. 2014. Vol. 67. №3. P. 38–43. DOI: <https://doi.org/10.1063/PT.3.2310>
5. Даценко В. С. Майбутнє як філософська проблема. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2019. № 1. С. 3–9. DOI: <https://doi.org/10.15421/351903>
6. Гуйван П. Д. Про концепцію часу як послідовність та зміну станів об'єкта. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2020. № 27. С. 8–12. DOI: <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i27.912>
7. Свиріпа О. С. Час у філософії. *Пломінь: вебсайт*. 2021. URL: <https://plomin.club/svyripa-chas/> (дата звернення: 20.03.2025).

8. Vaccaro J. A. The quantum theory of time, the block universe and human experience. *arXiv preprint*. 2018. arXiv:1804.05177. DOI: <https://doi.org/10.48550/arXiv.1804.05177>
9. Hadad Farshi F., DeBianchi S. An Epistemic Analysis of Time Phenomenon. *arXiv preprint*. 2022. arXiv:2203.0790. DOI: <https://doi.org/10.48550/arXiv.2203.07909>
10. Radovan M. On the Nature of Time. *arXiv preprint*. 2015. arXiv:1509.01498. DOI: <https://doi.org/10.48550/arXiv.1509.01498>
11. Del Santo F., Gisin N. Creative and geometric times in physics, mathematics, logic, and philosophy. *arXiv preprint*. 2024. arXiv:2404.06566. DOI: <https://doi.org/10.48550/arXiv.2404.06566>
12. Weinert F. The March of Time: Evolving Conceptions of Time in the Light of Scientific Discoveries. 2013. URL: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-642-35347-5>(date of access: 20.03.2025).
13. Callender C. *What Makes Time Special?* Oxford University Press, 2017. URL: <https://www.craigcallender.com/> (date of access: 20.03.2025).
14. Roberts B. W. Reversing the Arrow of Time. Cambridge, 2022. DOI: 10.1017/9781009122139
15. Gisin N. Time Really Passes, Science Can't Deny That. *arXiv preprint*. 2016. arXiv:1602.01497. DOI: <https://doi.org/10.48550/arXiv.1602.01497>